

Volný čas za socíku – pokus druhý

Tomáš Kavka, Centrum pro studium populární kultury

Po dvoudílném široce pojatém hesláři Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích let 1948–67 (2011) předkládají historici střední generace současné scény oboru Martin Franc a Jiří Knapík další, tentokrát narativněji pojatou práci vztahující se k tématu každodennosti první poloviny trvání státního socialismu v Československu. Díky přijetí předešlého společného díla (mj. získalo i cenu Magnesia litera) lze oba autory považovat za nejvýznamnější představitele výzkumu socialistické každodennosti v Česku. Nová kniha se navíc svou vizáží zmíněnému diptychu výrazně podobá a tak ji nejde brát jinak než jako další ambiciózní počín, který by měl směřování tématu opět zásadně posouvat.

Otázkou tedy je, jakým směrem dále (a zda vůbec) oba historici svůj výzkum vedli a co nového oproti svým dřívějším výsledkům přinášejí? Kniha vydaná v relativní krátkosti po úspěšném titulu totiž lehce může svádět k představě o vykalkulovaném marketingového produktu, ze kterého by v čase dokud je železo horké mohli autoři a zvláště nakladatelství ještě něco vytěžit. Tato pochybnost pak nabývá na aktuálnosti zvláště v situaci, když po zběžnějším prolisťování zjistíme, že dílo obsahuje i části dříve publikovaných studií.

Na první pohled lze však najít v díle také několik inovativních odlišností od Průvodce. Zatímco svůj první zdárný společný počín autoři vymezili léty 1948–1967, tento navazující se zaměřil pouze na období, které oba historici chápou jako vhodné k samostatnému uchopení volného času a které přineslo pestrou škálu veřejných aktivit, jež se snaží tentokrát v souvislém vyprávění vylíčit. I tak zcela však knížka názvu zcela neodpovídá, neboť se v první kapitole věnuje i budovatelskému období let 1948–1956. (jedná se o stať, která byla již roku 2010 publikována časopisecky).

Na ní navazující čtyři obsáhlé části však již období v názvu zcela odpovídají a přinášejí velkým dílem materiál nový, ač často sestavený právě z informací z hesel Průvodce. Velice zajímavá je hned druhá kapitola zaobírající se dobovým teoretickým uchopením fenoménu volného času, který se sice oproti Západu prosazoval o něco pomaleji ale se kterým se i tak režim musel vyrovnávat také na teoretické rovině.

Kapitola předznamenává i pojetí všech dalších částí knihy. Autoři oproti Průvodci více vycházejí z pramenné základny, kterou jim byly především dobové materiály a to ať již archivní provenience státních úřadů či výzkumných institucí nebo dobová literatura, se zřetelem hlavně na odborná periodika. Co

se týče inspirací současnými výzkumy volného času, doplňují text jen občas o komparaci s pracemi historiků zabývajícími se dobovou situací v Německé demokratické republice a Polsku. Na ještě stále spíše pionýrskou podobu bádání o naší socialistické každodennosti poukazují pak častým využíváním různých vysokoškolských kvalifikačních prací.

Méně již využívají teoretického rámce, jaký pro oblast populární kultury a každodennosti obecně nabízejí např. kulturní studia nebo lingvistické obory. Ač se tedy například v druhé kapitole setkáme s interpretací díla dobového francouzského klasika sociologie Joffre Dumazediera nebo se dozvíme o teoretických počátcích výzkumu volného času v českém prostředí, jaké nabízel Radoslav Sedlucký, dílo se v tomto směru blíží spíše klasickému textu vycházejícímu z archivní pramenné základny.

Tento fakt potvrzuje i třetí a nejobsáhlejší kapitola, která se snaží možnosti trávení času ve vybraných letech vymezit postupně jak v politických tak i v ekonomicko-technologických souvislostech. Zvláštní pozornost je od této kapitoly věnována světu dětí, kterým bylo aktivní využití volného času předurčeno, ač často s doporučeními k jeho využití pro budoucí život.

Spolu s uvolňováním kolektivní budovateléské centralizace a zavedenému zkrácení pracovní (1956) doby, se měnily horizonty každodennosti i prostřednictvím mechanizace (nové automatické stroje) nebo motorizace společnosti. Při nedostatcích způsobovaných výrobou a distribucí zboží ovšem

vznikala taková česká specifika, jakým byl rozvoj domácího kutilství nebo černý trh s nedostatkovým zbožím. V republice se tak vytvářel zvláštní omezený konzumerismus, podporovaný všudypřítomným státním dohledem a oborovými svazy, které fungovaly na hierarchickém principu distribuce zboží a které kontrovaly pro stranu každou aktivní volnočasovou činnost.

Autoři tu ve svých výzkumech využili velké množství dobových odborných i populárních periodik stejně jako i archivních materiálů, které měly činnost sledovat. Bylo by nicméně jistě přínosné pracovat i s teoretickými pojmy spojenými s „kapitálem“ nebo „sociologií spotřeby“. Takto nabízí kapitola solidní přehled možných kategorií, ze kterých si jedinec mohl využít volna vybírat. Do strukturálních předpokladů i důsledků výběru aktivity a případně i vlivu na proměnu společnosti však kapitola již nezasahuje.

Stejně pečlivé a kvalitně pokud jde o popis událostí je vedena i kapitola o tzv. patologickém trávení volného času, proti němuž se snažil socialistický stát bojovat. Autoři jej vnímají optikou shora, jako soubor negativních individuálních aktivit, které se režim snaží svojí autoritou a posléze i represivními prostředky vymýtit. Do kapitoly jsou tak zařazeny vedle popisu subkulturních skupin i boj proti alkoholismu a jiným návykovým látkám, kriminalitě, ale i problém specifického melouchaření, které se stávalo díky nedostatečně pokrytému sektoru služeb každodenní a dokonce i tiše tolerovanou volnočasovou aktivitou.

Poslední velká kapitola se svým zaměřením heslovitému stylu Průvodce přibližuje nejvíce, neboť jde o několikanásobnou sondu do konkrétních podob trávení volného času. Autoři zde popisují množství praktik, z nichž některé přežívají dodnes. Jde také jistě o čtenářsky nejděčnější část a ať už hledáme další zpřesňující informace k tolik populárnímu retro stylu nebo příspěvek k dohledávání kořenů mnoha dnešních volnočasových praktik.

Dozvíme se tak o rozmachu trávení dovolených na chatách a chalupách, o českých výletech za mořem. Je zde představena i geneze kultury různých populárních televizních žánrů a čtenář si může evokovat vzpomínky na těžce dobyté úspěchy československého modelářství, resp. sběratelství nejroztodivnějších předmětů. Namísto asi nejpopulárnějších oborů sběratelství, tedy filatelie či numizmatiky, zde autoři v mikrostudii představili praxi sběratelů nálepek na zápalkách, tzv. filumenii. I v této kapitole je přitom autory pamatováno na dětský svět, který je chápán spíše všeobecně bez důrazu na genderovou specifikaci, ač kulturní přístup k oběma pohlavím byl v tehdejší (jako i dnešní) pohledu vždy odlišný.

Co tedy ke knize říci závěrem? Ač v mnoha ohledech předešlý výzkum rozšiřující a obohacující, novátorství Průvodce nedosahuje, a lze jí tak chápat jako jeho jistý narativnější, čtivější doplněk. Předchozího společného díla obou autorů se volný čas drží svým popisným přístupem k faktům a jistě by jej atraktivnilo, kdyby si více oba autoři s materiálem trochu metodologicky pohrávali. To se přímo nabízí např. v případě vnímání

a funkce televizních pořadů, které autoři popisují, a které mohly být podrobeny diskursivní analýze pomocí prostředků, jak je nabízejí metody kulturních studií.

Šlo by se tak dostat na rovinu interpretace vyjednávání široké společnosti s režimem prostřednictvím televize, jak se dnes často děje v případě rozboru normalizačních seriálů. Na druhou stranu je jasné, že takto bohaté téma nelze v jedné knize dvou autorů vyčerpat. I proto si myslím, že by zájemce o toto období a každodennost obecně, neměl knihou opovrhovat, i když výjimečnosti prvního počínu nedosahuje. Lepší a obsažnější práce seskládaná z velice solidní interpretace dobových materiálů tohoto období tu totiž není a jistě dlouho nebude.

Dva díly vychvalovaného Průvodce může navíc v knihovničce hezky doplňovat i vizuálně. Nicméně všichni, kdo se o téma socialistické každodennosti zajímáme, doufáme, že v edici nakladatelství Academia nazvané Šťastné zítřky, již probíhají práce na chronologicky navazujícím pokračování každodennosti normalizačních let, přičemž se můžeme domnívat, že čekání na jeho vydání měla kniha Volný čas v českých zemích poststalinského období toliko zkrátit a zpříjemnit.

Franc, Martin; Knapík, Jiří: Volný čas v českých zemích 1957–1967. Academia. Praha 2013.